

**کاستی‌های سیاست کیفری تقنینی، قضایی و
اجرائی در اعمال مجازات نوین «اقدام درمانی»
مهدی خاقانی اصفهانی*^۱، سمیرا حاجی صادقی^۲**

۱- استادیار پژوهشی حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، تهران

۲- استادیار بیماری‌های دهان و فک و صورت، دانشکده دندانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی قم

سیاست‌گذاری حقوقی خصوصاً در امور کیفری، ماهیت میان‌رشته‌ای دارد؛ زیرا بزه‌کاران و بزه‌دیدگان و شهود بزه و پرسنل نظام عدالت کیفری (تقنینی، انتظامی، قضایی، اجرائی و...) متأثر از عوامل پرشماری مرتکب و قربانی جرم می‌شوند. این پرسنل، جرم‌انگاری و دادرسی و کیفردهی می‌کنند و در منظومه پدیده‌های مجرمانه نقش‌های متنوع پیش‌گیری، ارتکاب و پاسخ را ایفا می‌کنند. چندوجهی بودن جرم و چندبُعدی بودن پیش‌گیری از جرم و واکنش به آن، در بسیاری مسائل و راهبردها، ناظر بر تعامل دانش حقوق کیفری با دانش پزشکی است. تغییر رویکرد حقوق کیفری در حوزه اهداف مجازات‌ها - از ارباب و سزادهی بزه‌کار، به بازپروری و اصلاح و درمان وی - تحولات در قلمرو مجازات‌ها را نیز در پی داشت. درمان، به عنوان یک مجازات اصلاح‌گرانه به همراه بسیاری از دیگر جایگزین‌های حبس، جایگزین کیفرهای کلاسیک، جرم‌زا و ناهم‌سو با اهداف عدالت کیفری شد. تصمیم‌سازان سیاست کیفری تقنینی ایران نیز در راستای تغییر پارادایم عدالت کیفری و راهبردها و برنامه‌های آن، اگرچه در روندی کند نسبت به شتاب پیشرفت حقوق کیفری جهانی، «اقدام درمانی» را به موجب بند ۳ ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و نیز در آیین‌نامه اجرایی ماده ۷۹ قانون مذکور، به فهرست مجازات‌های قانونی کشور افزودند. این تحول به شرطی موفق خواهد بود که بسترهای اجرایی و گفتمانی لازم مهیا شود؛ وگرنه، این کیفر جایگزین حبس، از همین ابتدا متروک خواهد شد و دست‌مایه بهانه برای بازگشت رویکرد نئوکلاسیک سزاده و جنبش‌های بازتولیدشدهی امنیت‌گرایی کیفری خواهد شد؛ و این پیامدی جز افت سرمایه اجتماعی و تعمیق شکاف وضع موجود با استانداردهای «دولت حقوقی» و دوری از تضمینات دادرسی عادلانه و منصفانه نخواهد داشت. این مقاله، پس از تبیین چرایی و چگونگی چرخش‌مدار حقوق کیفری از ترسانندگی ارباب‌گرایانه‌ی کیفرهای سنتی به واکنش‌های ترمیمی درمان‌مدار در قبال جرم، خلأ تقنینی در نحوه اجرای مجازات «اقدام به درمان» را توصیف می‌کند؛ تداوم غلبه گفتمان اقتدارگرایی کیفری بر ذهن غالب قضات کشور را آسیب‌شناسی تبارشناسانه می‌نماید و مشکلات ستادی حسن نظارت بر اجرای این مجازات نوین و مفید را به نقد می‌کشد. سپس، پیشنهادهایی برای تنقیح و ایضاح راهبرد مرجح برای نحوه کاربرست کیفر «اقدام به درمان» به شکل متناسب (بازدارنده در عین بازپرورانه) ارائه می‌کند.

واژگان کلیدی: سیاست کیفری، حقوق کیفری درمان‌مدار، تعامل پزشکی و کیفرشناسی، مجازات اقدام به درمان

* Email: mr.khaqani@ymail.com